

Yayın Geliş Tarihi: 20.01.2016
Yayına Kabul Tarihi: 17.08.2016
Online Yayın Tarihi: 20.03.2017
<http://dx.doi.org/10.16953/deusbed.92091>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 18 Sayı: 4, Yıl: 2016, Sayfa: 719-742
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

MİLİTARİST ŞİDDETİN MAĞDURU OLAN KADINLAR: 1938 DERSİM OLAYLARI¹

Yusuf ARSLAN*

Öz

Kadınlara yönelik militarist şiddet geçmişte olduğu gibi bugün de devam eden şiddet türlerinden biridir. Özellikle isyan, savaş, darbe gibi olağanüstü dönemlerde her zaman kadınlara dönük bu tip bir şiddete daha sık rastlanmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde çıkan isyanlarda bazı askerler kadına yönelik fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddet eylemlerinde bulunmuşlardır. Bu araştırmada 1938 yılında Tunceli bölgesinde bu tip mağduriyetlerin yaşandığı yönünde ciddi bulgulara erişilmiş, Dersimli kadınların deneyim ve tanıklıklarına yer verilmiştir. Meydana gelen bu üzücü olayları operasyonda görevli askerlerin hepsine mal etmek doğru değildir ve böyle bir yaklaşım o askerlere haksızlık olacaktır. İsyen bölgesinde ele geçirilmiş kadınlara merhametli davranıp, cansiperane onların can, mal, ırz ve namuslarını koruyan askerlerin varlığı da bir gerçektir. “Tarih değil hatalar tekerrür eder” diyen II. Abdülhamid’in ifade ettiği gibi yaşananlardan dersler çıkararak bundan sonrasında bu tip trajedilerden korunmak ve bu hataların bir daha yaşanmasına izin vermemek gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dersim, Tunceli, 1938, Kadın, Askeri Şiddet, Militarizm.

WOMEN UNDER THE PRESSURE OF MILITARY VIOLENCE: THE EVENTS OF DERSİM IN 1938

Abstract

For women by soldiers violence in the past is one type of violence that continues today. In particular, riots, war, facing women in times of emergency, such as a violent impact of this type is more common. Some soldiers have been acts of violence against women during riots in the early Republican period. It has experienced this type of victimization in Tunceli in 1938. This event is not true and it would be unfair to attribute all soldiers. Some soldiers are not involved in violence. “History is not repeating mistakes” as said Sultan II. Abdülhamid, after removing experienced those lessons to protect themselves from such a tragedy and mistakes and it is necessary to allow them to more experienced.

Keywords: Dersim, Tunceli, 1938, Women, Military Violence, Militarism.

¹ Bu makale 11-12 Aralık 2014 tarihinde Ankara Üniversitesi’nde düzenlenen “İnançta ve Toplumsal Yaşamda Alevilikte Kadın” adlı kongrede sunulan sözlü bildirinin geliştirilmiş halidir.

* Yrd. Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, dryusufarlan@gmail.com

GİRİŞ

Askeri şiddet geçmişten günümüze süregelen bir şiddet türüdür. En kısa tanımlamayla askerler tarafından gerçekleştirilen şiddete militarist ya da askeri şiddet denilir. Askeri şiddet fiziksel, sözel, cinsel, ekonomik şiddetlerin hepsine ya da bazılarına yönelmiş olabilir. Savaş, ayaklanma, soykırım (jenosid) gibi durumlarda bu türden şiddete daha sık rastlanmaktadır.

Askeri şiddetten erkekler de kadınlar gibi zarar görebilirler. Ancak toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıklar, tecavüz, cinsel taciz, cinsel şiddet, fuhuşa zorlama vb. nedenlerden dolayı kadınlar askeri şiddetten daha büyük zararlar görmekte, mağdur olmaktadır.

Birleşmiş Milletler'in (1993), 20 Aralık 1993 tarihli Genel Kurul kararı, ister savaş/isyan/darbe gibi olağanüstü dönemlerde, isterse “*toplumsal, özel yaşamda meydana gelsin, kadınlarda fiziksel, cinsel, psikolojik zarar ve bozukluğa neden olan ya da olabilecek cinsiyet ayrımcılığına dayalı her türlü eylem, ya da bu tür eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma*” şeklindeki davranışların tümünü kadına yönelik şiddet olarak tanımlamaktadır.

1949 tarihli Cenevre Konvansiyonu'nda isyan, iç savaş ve savaşlar sırasında yaşanan kadınlara yönelik şiddeti “insanlığa karşı işlenen suç” olarak tanımlanmıştır. Buna rağmen savaş ve çatışma ortamlarında kadına yönelik fiziksel, psikolojik, cinsel şiddet ve sistematik tecavüzler bir “etnik temizlik” aracı ve savaş silahı olarak kullanılmaya devam etmektedir (Rehn ve Sirleaf, 2002).

Kadınlara yönelik militarist şiddet örnekleri Antik Yunan dönemine kadar gitmektedir. Truva savaşında galip gelen Spartalı askerlere şöyle denildiği aktarılır: “*Erkeklerle artık eve doğru yola koyulmak için acele etmemelerini söyleyin. Henüz değil.....sadık bir Truvalı kadınla yatmadan değil*” (Niarchos, 2006: 280).

II. Dünya savaşı sırasında askeri şiddetin birçok örneği sergilenmiştir. Örneğin Japonların işgal ettikleri Kore'de, “*rahatlama kadınları*” olarak ifade edilen yaklaşık 200.000 Koreli kadına tecavüz ettikleri kaynaklarda yazılıdır (Atman, 2003: 338).

“*1950-1953 arasındaki Kore Savaşı'nda, 1950-1962 arasında Cezayir Savaşı'nda, 1945-1973 arasında Vietnam Savaşı'nda 1975'te Endonezya Doğu Timor'u işgal ettiğinde, 1980-1992 arasında Peru'daki iç savaş sırasında, 1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgali sırasında, 1991-2002 arasında Sierra Leone'de savaş yöntemi olarak tecavüze başvuruldu*” (Hür, 2014).

Bosna'da, Çeçenistan'da; 1971 Pakistan-Bangladeş Savaşı'nda (Can, 2011); Yugoslavya'da, Ruanda'da (Akgül, 2013: 98) benzer vakalar yaşanmıştır. “*Bosna Savaşı'nda kadına yönelik fiziksel, cinsel şiddet ve sistematik tecavüzler bir “etnik temizlik” aracı ve savaş silahı olarak kullanılmış, tahminen 20.000 ile 60.000 arasında kadın ve genç kız sistematik tecavüze uğramış, tecavüz kamplarında esir olarak tutulmuş, cinsel şiddete maruz kalmıştır*” (Gögen, 2011).

Amerika'nın Irak'ı işgali sırasında da Müslüman kadınlara işkence yapıldığına ve tecavüz edildiğine dair çok sayıda askeri vaka kayıtlara geçmiştir (Scanlon, 2012). Bu bağlamda "tecavüzün militarize olmasında üç koşul bulunmaktadır. Birincisi, erkek askerlere, "kolay ulaşılır" fuhuşun sağlanamamasının bir sonucu olduğu öne sürülen eğlence amaçlı tecavüz, ikincisi, sinir bozma amaçlı ulusal güvenlik tecavüzü, üçüncüsü ise, açık savaş halinin araçlarından biri olarak sistematik tecavüzdür" (Enloe, 2006: 205).

Militarist erkeklik tarafından işkence ve tecavüze maruz kalmış kadınlar travma geçirmekte, hayatları boyunca bu acılarla yaşamaktadır. İyileşmeleri uzun yıllar alabilmektedir. Mağdurların yakınları da bu etkileri yıllar yılı yaşamaktan kurtulamamaktadır. Mağdurlar ve yakınları bunu yapanlara karşı açıktan veya gizli bir öfke taşıyabilmektedir. Bu olaylar çoğu yerde yazılı belgelere girmese de sözlü anlatı biçiminde bir kuşaktan diğerine anlatılmaktadır. Bu tip sözlü anlatıları Tunceli bölgesinde yaşlısından gencine kadar pek çok kişiden dinlemek mümkündür (Arslan, 2012). Çünkü Tunceli bölgesinde bu olaylara maruz kalmış, tanık olmuş ya da olanlardan dinlemiş insanlar vardır. Bu araştırmada 1938 yılında Dersim olaylarında askeri şiddete maruz kalan kadınların yaşadıkları anlatılmaya çalışılmıştır.

1938 DERSİM OLAYLARI

Tunceli bölgesinin tarihi ismi Dersim'dir. Osmanlı döneminde bu bölgeye isyancı özellikleri olan "*Desimli-Desimli*" aşiretinden dolayı Dersim/Desim dendiği arşiv kaynaklarından anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2012: 23-37). Sözlü tarih anlatılarında bu aşiretin Horosan'dan göç ederek bu bölgeye yerleştiği anlatılmaktadır.

Dersim terimi bugünkü Tunceli'den daha büyük bir bölgeyi kapsamakta ve Sivas, Bingöl, Erzurum, Erzincan içlerine doğru nüfusu olan bir bölgeydi (Gezik, 2000). Bu yöre insanları büyük oranda İslam'ın Alevilik mezhebine bağlıdır. Sünni nüfus küçük bir azınlığa sahiptir. Kısaca özetlenecek olursa Aleviler, dördüncü İslam halifesi Hz. Ali'yi halife kabul etmekte ve dini inancını "*Allah, Muhammet, Ali*"nin İslamiyet'i üzerine yürütmektedir. Başta ocaklar, dede, baba, eren evliyaların metfun olduğu ziyaretler Alevilikte dini merkezlerdir. İkrar, musahiplik, cem, semah Aleviliğin önemli dini uygulamalarıdır.

Dersim, Doğu Anadolu bölgesinde, Erzincan, Elazığ, Sivas, Bingöl illeriyle komşu bir ildir. Bölge, coğrafi olarak dağlıktır. Coğrafi özelliklerinden dolayı Dersim bölgesi merkezi iktidar ile sorunları olanlar için tarih boyunca bir sığınak ve hayatta kalış yeri olmuştur (Fırat, 1985; Bruinessen, 2002; Uluğ, 2007). Böylece Dersim "*Selçuklu'dan Osmanlı'ya uzun yıllar boyunca merkezden uzak ve merkeze muhalif bir çevre hareketi olarak*" yaşamıştır (Yılmaz, 2003: 1-2). Bu yöre insanına Sünni iktidarlar tarafından rafizi, zındık, "*kızılbaş dikenleri*" (Şerefhan, 1990) gibi etnosantrik sıfatlar verilmiş, "*bu zümrenin malı ve canı,*

devlet ve tebaası gözünde helal görülmüş”tür (Fırat, 1985: 24). Bu sebeplerle Dersimliler merkezi iktidarlar sorunlar yaşayan bir topluluğa dönüşmüş, periferide kendi feodal toplumsal ve dini yapılanmasını kurarak Cumhuriyet’e kadar bu halini korumuştur. Cumhuriyet’in modern bir ulus yaratmaya yönelik çıkardığı kanunları askeri tedbirlere başvurarak uygulama çabası Cumhuriyet ile Dersimliler’i birbirine uzaklaştırmıştır (Bulut, 1991). Yeni kanunları uygulama çabasının (örneğin zorunlu askerlik, zorunlu vergi, kılık kıyafet kanunu, din hayatına müdahale gibi) askeri tedbirlerle yer yer zorbalığa dönüşmesi bir kısım aşiret liderleri tarafından rejime karşı bir isyan çıkmasına yol açmıştır. Esasında yukarıda da anlatılmaya çalışıldığı gibi, “Dersim’de 1938 yılında yaşanan olaylar, belirli bir tarihsel süreçte meydana gelen birtakım olaylardan ibaret olmayıp kökleri Osmanlı dönemine kadar uzanan; feodal, kültürel, mezhepsel, etnik, coğrafi ve sosyal boyutları olan bir konu” niteliği taşımaktadır (Demir, 2015: 55). Yeni devlet için Dersim genel olarak “*cehalet, geri kalmışlık, isyankâr, feodal ağalık düzeni, Kürtlük vb.*” özelliklere sahip sorunlu bir bölge olarak algılanmıştır (Kalman, 1995; Akyürekli, 2011). Yöre hakkında hazırlanan mülki raporlar “tedip, tenkil, kanun düzeni, imar, modernleştirme” hedeflerini ortak bir görüş olarak sonuç raporlarına yazmışlardır. Bölgeden kendisine ulaştırılan isyan raporlarını okuyan Mustafa Kemal Atatürk “*bu meseleyi kökünden hallediniz*” demiştir (Çağlayangil, 2007: 66).

1935 yılında Tunceli İskân Kanunu ile kentin Dersim olan adı Tunceli olarak değiştirilmiştir. Ardından 4. Umum Müfettişliği kurularak başına özel yetkili vali/general Abdullah Alpdoğan getirilmiştir. İsyancı aşiret mntıkalarında karadan ve havadan operasyonlar sürdürülmüştür. Aşiret liderleri yargılanmalarının ardından 1937 yılında Elazığ’da idam edilmişlerdir. Dâhiliye vekili Faik Öztrak’ın imzasıyla 2 Kasım 1939 tarih 2470/11184 sayı ile hem Reiscumhur Katipliği’ne hem de Başvekalet Yüksek Katına ibraz edilen bir belgeye göre, olaylar boyunca 13.806 kişi öldürülmüş, 11.818 kişi Batı illerine sürgün edilmiştir².

YÖNTEM

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay araştırma deseni kullanılmıştır. Örnek olay araştırmaları belirli bir olay üzerinde derinlemesine bilgi alınmasını sağlarlar. Veriler o dönemi yaşamış yaşlı tanıklarla yapılan görüşmeler ile elde edilmiştir. Bu yönüyle de araştırma aynı zamanda bir sözlü tarih çalışmasıdır. Sözlü tarih, bilimsel metotlara uygun biçimde insanların tanıklıklarını dinleyerek, onların hatıralarını, deneyimlerini, duyularını kayıt ederek, bunu toplam tarihsel bilgiye eklemektir. Başka bir deyişle sözlü tarih, bireylerin geçmiş yaşantılarında gördükleri, duyduklarını bilimsel metoda uygun biçimde derleyip bu yolla var olan tarih bilgisinin eksik parçalarını tamamlamaktır. Sözlü tarih, resmî

² 23 Kasım 2011 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, mağdurlardan devlet adına özür dilediği konuşmasında bu belgeyi kullanmıştır. Söz konusu resmi belge erişime açık olup, EK 1’de sunulmuştur.

tarihin dışına itilmiş “sessiz kalabalıkların sesi” olan alternatif bir tarih biçimidir. Sözlü tarih “Resmî tarihin ve kayıtların bize anlatamadığı ve kapsamadığı insani bakışı yakalamamızı sağlar. Tarihin odaklarını değiştiren bir bakış açısı getirir. Otoritenin bakış açısı dışında, bireylerin ve kitlelerin yaşadığı somut gerçekleri sergiler. Tarihi demokratlaştırır, resmî kayıtlarda sözü geçmeyen azınlıkların, yoksulların, işçilerin, kadınların ve göçmenlerin, tarih sahnesinde söz söylemelerine olanak yaratır” (Erdilek, 2006: 79). Sözlü bilgiler her zaman tarihsel olayları açıklamada yeterli olmayabilir, kimi zaman resmi kayıtlarla desteklenmesi gerekir. Görüşme verilerindeki bilgileri desteklemek için o döneme ait Cumhuriyet arşivindeki resmi belgeler birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Değerlendirmeler, 'askeri şiddetin mağduru olan kadınlar' konusu ile sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla başka kadınlar için genellenebilir nitelikte değildir.

Çalışma Gurubu

Araştırmanın çalışma grubunu Tunceli’de 1938 olaylarına tanık olmuş 6 kadın 9 erkek toplam 15 kişi oluşturmaktadır. Görüşmecilerin çoğunluğu Tunceli’de ikamet etmektedir. İçlerinden bir görüşmeci İstanbul’da ikamet etmektedir. Görüşmecilerin bir kısmı şimdi hayatta değildir.

Araştırma Süreci - Veri Analizi

Görüşmecilerle önceden randevu alınarak belirlenen gün ve saatte görüşülmüştür. Görüşmeler yaklaşık 25-60 dakika arası sürmüştür. Görüşmecilere araştırmanın amacından söz edilmiş, kimliklerinin gizli kalacağı, verdikleri bilgilerin bilimsel araştırma dışında kullanılmayacağı ifade edilmiştir. Bazı görüşmeciler üzerlerindeki korkuyu atamadıklarından görüşme yapmayı reddetmişlerdir. Kabul edenlerle görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerde kamera kaydı kullanılmış, kamera kaydını reddedenler ile ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Bazı bilgi ve belgeler, isminin makalede açıklanmasını istemeyen Dersim sözlü tarihi uzmanı doktoralı bir akademisyenden temin edilmiştir. Görüşmelerin tamamı Zazaca yapılmıştır. Elde edilen ham veriler dinlenerek yazıya dökümü yapılmıştır. Dönemin resmi belge ve fotoğrafları da yaşanan militarist şiddeti etraflıca anlayabilmek adına başvuru ve analiz edilen kanıtlar olmuştur. Tanıkların kimlik bilgilerinin gizli kalması için metin içinde tanıklar V1, V2... şeklinde gösterilmiştir. Buna göre metin içinde geçen V1 görüşülen 1 No' lu vatandaş; V2, görüşülen 2 No' lu vatandaş anlamına gelmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Fiziksel Şiddet

Askeri rapor ve telgraflara bakıldığında³ isyan bölgelerinde öldürülen erkeklere “haydut”, “asi”, “isyancı” denilirken çocuk ve kadınlara “serik”, “şerik” sıfatlarının verildiği görülür. Köken olarak Arapça bir kelime olan “serik” kavramı kötü işler yapanlara yardım ve yataklık eden kişiler için kullanılmaktadır. Döneme ait telgraflarda “haydut” ifadesi ile isyancı erkeklerin, “serik” ifadesi ile de isyan bölgesinde ele geçen kadın ve çocukların kastedildiği anlaşılmaktadır. Gerçekte “serikler” birer isyancı değil, isyancıların çocuk, kadın ve aile yakınlarıdır. İsyancının çocuğu olarak doğmak, isyancı ile evlenmiş olmak, isyancının anne ve babası olmak asla kişiyi suçlu yapmaz. İşlenen suç, yakınlarını bağlamaz, suçluyu bağlar. Suçu işleyenden başkasını suçlayamaz ve cezalandıramazsınız. Hukukta buna “suçun ve cezanın şahsiliği ilkesi” denilmektedir. Buna göre suçlu birinin ailesi, akrabaları, ait olduğu toplumsal kimlikleri birinin işlediği suçtan dolayı topluca suçlanamaz ve cezalandırılmaz. O günkü devlet aklına göre “serikler” de birer isyancı gibi düşünülerek askeri şiddetin hışmına uğramışlardır. Örneğin 15.08.1938 tarih 14440 sayılı bir telgrafta “3 haydut ile 8 şerik” imha edilmiştir denilirken, 13.08.1938 tarih 13037 sayılı telgrafta “300 haydut ve şerik”, 15.08.1938 tarih 14440 sayılı diğer bir telgrafa göre “281 Demanan ve Haydaranlı haydut ve şeriki”, 19.08.1938 tarih 19567 sayılı belgenin 1. sayfasında “haydut ve seriklerden 290 kişi”, 2. sayfasında “haydut ve seriklerinden 170 kişinin” imha edildiğinin başvekâlete bildirildiği belgelerde suç ve cezanın şahsiliğinin uygulanmadığı görülebilmektedir. Operasyonlar sırasında “seriklere” yönelik askeri şiddetin yaşandığı bölgelere ilişkin detaylı tablo EK2’de gösterilmektedir

Başbakanlık Cumhuriyet arşivinde Dersim Harekatı’nda kadına yönelik silah, süngü, bomba, gaz ile gerçekleşen fiziksel şiddet örneklerine dair belgelere de rastlanabilmektedir. Fiziksel şiddet bazı yerlerde kadınlar erkeklerden ayrılarak bazı yerlerde ise birlikte vuku bulmuştur. Örneğin Marçık, Kalmem, Zımek köyünde kadın-erkek birlikte, Qıl köyünde ayrı ayrı fiziksel şiddet görmüşlerdir. Tanıkların anlatımlarına göre, ele geçen seriklere yönelik fiziksel şiddet gerçekleşirken çocuk, hamile ya da yaşlı gibi ayrımların yapılmadığı çok sayıda örnek olay mevcuttur. Askeri raporlara göre 14. Tümen, 15. Tümen, 16. Alayın 11. Taburu “suçun ve cezanın şahsiliğine” göre operasyon gerçekleştirirken; 11. Seyyar Jandarma Taburu, 12. Tümen, 41. Tümen, 93. Alay bu ayrımı yapmayan askeri gruplardır. Örneğin 11. Seyyar Jandarma Taburu tarafından gerçekleştirilen bir hadise V8 No’lu tanık vatandaş tarafından şöyle anlatılmıştır: “Nazımiye İlçesi Qıl Köy’ünde Haydaran aşiretine mensup kadın ve çocukları getirdiler. 40-50 civarında kadın ve çocuğu köylülere teslim ettiler. Başlarındaki komutan “bunları size teslim ediyoruz. Birkaç gün sonra geleceğiz. Eğer içlerinden biri eksik olursa sizden birini alıp onun yerine koyarız” diyerek korkutup gitti. Birkaç gün gelip hepsini sayarak teslim aldılar. Peş peşe dizerek yarım saat uzaklıktaki Gündüz

³ Söze konu arşiv belgelerine Yeşiltuna’nın (2012) derlediği “Devletin Dersim Arşivi” adlı kitabından ulaşılabilmektedir.

deresi denen yere götürdüler. Silah sesleri birden gürlendi. Hepimiz korkudan evin içine girdik. Silah sesleri kesilinceye kadar dışarıya çıkmadık. Asker gittikten sonraki gün köylülerimiz Gündüz deresinde hepsinin öldürüldüğünü gördüler” diye tanıklığını anlatmıştır. V8'in anlattığı bu olay 16.08.1938 tarih 411 sayı ile Hozat'tan ordu müfettişi orgeneral K. Orbay imzası ile başvekâlete telgraf olarak yollanmış olup Cumhuriyet arşiv belgelerinde mevcuttur. Belgeye göre bu hadisenin 11. Seyyar Jandarma Taburu tarafından gerçekleştirildiği kesindir.

V3 No'lu vatandaş “*Zımek, xeç, kırnıge ve diğer köylerden topladıkları kadın, çocuk, yaşlı, ihtiyar, genç yani kim yakalanmışsa, yaklaşık 300-400 kişiyi öldürdüler”* diye anlattığı hadise 15.08.1938 tarih 14968 sayılı telgraf ile başvekalete rapor edilmiştir. Belgeden bunu 41. Tümen' in yaptığı anlaşılmaktadır.

Nazımiye/Qalmem köyünde yaşanan askeri şiddetin tanığı V5 adlı kadın şiddet hikâyesini şöyle anlatmıştır:

“Askerler ağır makineleri [omzunu göstererek] böyle omuzlarına koymuşlardı. Biz böyle bakıyoruz askere. İleriden yürüyorlardı. Biz banyo yapmıştık, kardeşlerimizle. Saçlarımız ıslaktı daha, ayaklarımız çıplaktı, otlarla besleniyoruz, ekmek yoktu, perişanız. Üstümüzü giydirdiler. Ben üç, üç buçuk yaşlarındaydım. Kardeşim Kemal büyüktü. Kemal, Nazımiye’de okuyordu. Ablalarımın biri Yemoş, diğeri Hacer idi, ufak kardeşim olan annemin kucagındakinin adı da Hüseyin Ali’idi...Kardeşim Kemal, Nazımiye’ye okumaya gidip gelirdi. Ablam Yemoş ise nişanlıydı. Kısa süre sonra evlenecekti. ... Babam geldi anneme bir şeyler söyledi. Dönüp bize “haydi gidiyoruz” dedi. Ben sandım ki düğüne gidiyoruz. Nasıl ki biz askerin yakınına gittik baktık ki atları bağlamışlar, insanlar ağlıyor. Babam ağlayarak “ah Kemal'im ah Kemal'im” dedi ağbime sarıldı. Biz babamın ağlamasıyla hepimiz babama sarıldık. Ve bizi derdest ederek kafilenin içine katıp, yürütmeye başlattılar. Hatırlıyorum kafilenin içinden bir Dersimli babama “it oğlu it sen niye geldin, bu çocukları niye getirdin” dedi. Gençler, yaşlılar, kadınlar, çocuklar çoktu. O anda bir fırsattan iki genç kaçtı, askerler arkasından ateş ettiler ama çocuklar kendilerini kurtarmayı başardılar. Bizim hepimizi o anda taradılar. Hükümet boşu boşuna bizi öldürdü...Bizden kimse kalmadı, bir tek ben kaldım. Beni de o ormana gitmiş olan halam ölülerin altından yaralı kurtardı.” diyerek fiziksel şiddetin genele uygulandığını ifade etmiştir.

15.08.1938 tarih 14968 sayılı telgrafta bu hadise başvekâlete rapor edilmiştir. Bunda da 11. Seyyar Jandarma Taburu faildir.

V2 No' lu vatandaşın Hozat yöresindeki isyan bölgelerinde “*ele geçen herkes Lolantaner köyünde toplu şekilde öldürüldüler”* diye anlattığı vaka da 12. Tümene bağlı birliklerin yol açtığı bir vakadır. 19.08.1938 tarih 19567 sayılı

belgeye göre bu olay 17 Ağustos günü meydana gelmiş olup “*Lolantaner köyünde 170 serikin öldürüldüğü, köy ve tarlalarının yakıldığı*” yazılıdır. Aliboğazi’ndeki bir mağarada kısırılan sayıları 100-300 arası olan siviller yine aynı Tümen tarafından imha edilmiştir. 15.09.1938 tarih 14348-14723 sayılı resmi belgede bu elim hadise Ankara’ya bildirilmiştir.

O dönemde askerlerin hatıra olarak çektiği aşağıda bir örneği bulunan fotoğraflarda da askeri şiddetin sivil kurbanları görülebilmektedir.

Resim 1: Dersim Olayları Sırasında Çekilmiş Döneme Ait Bir Fotoğraf

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHXN4AdgQ_AUIBigB#tbn=isch&q=dersim+s%C3%BCrg%C3%BCn&imgc=TcqALgv1gHxHbM

1) Sırtında çocuğu olan bir kadın, 2) En arkada yaşlı kadınlar, 3) 9-15 yaşlarındaki kızlar, 4) Bir kızın sırtındaki 2-4 yaşları arasında bir kız çocuğu.

Bu fotoğrafın üzerinde fotoğrafın öyküsü olarak şöyle yazılmaktadır: “14 Ağustos 1938’de Dersim’in Halbori köyünde 217 kişi ölüme götürülürken”. Bu hadise 15.08.1938 Tarih 357 Sayı ile Hozat’tan Saat 3.35’te "Ömer" imzası ile başvekâlete yollanan telgrafta sabittir. Belge Ankara’da 15.08.1938 tarih 14440 sayı ile kayıt altına alınmıştır. Fotoğraftan da görüldüğü gibi isyancıların aileleri olan savunmasız kadın ve çocuk yani “serikler”, doğrudan askeri şiddetin hedefi olmuştur. İsyan bölgelerindeki kadın ve çocukların öldürülmesindeki amacın isyancı aşiret üyelerinin “soy sopunun kurutulması” olduğu anlaşılmaktadır. Dönemin Dahiliye Vekili İhsan Sabri Çağlayangil (2007) anılarında Dersim’de

1938 sürecinde tedip ve tenkil politikalarının nasıl uygulandığını anlatırken, suçluları derdest eden kimi askeri birliklerin isyan bölgelerinde ele geçirdikleri savunmasız çocuk ve kadınları öldürerek “*soy sopu kuruttuğunu*” bu nedenle operasyonunun trajik durumlara yol açtığını bir biçimde ifşa etmektedir. Beşikçi (1990) bu trajediyi jenosid olarak tanımlamakta ve yaşanan trajediyi bütünen orduya değil ordu içindeki bazı subay ve askerlerin sorumsuz davranışlarına bağlamaktadır. Bu doğru bir görüştür. 11. Seyyar Jandarma Taburu, 12. Tümen, 15. Tümen, 41. Tümen, 93. Alay...vb. birliklerin operasyon yaptığı bölgelerde aşırıya kaçarak uyguladığı şiddet sivil ölümlerinin sayısını arttırmış ve Türkiye tarihi içinde bu hadiseyi faciaya dönüştürmüştür.

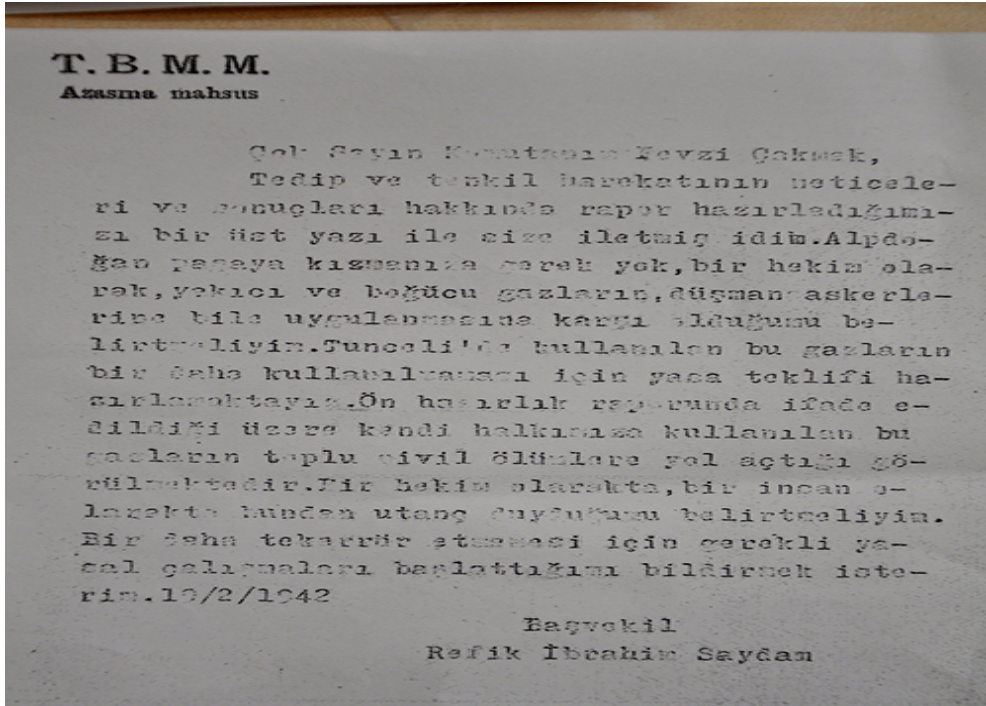
Orgeneral Muhsin Batur (1985: 25) “*Anılar ve Görüşler*” adlı kitabında “*Okuyucularımdan özür diliyor ve yaşantımın bu bölümünü anlatmaktan kaçınıyorum*” diyerek bir biçimde isyancı aşiret mensubu savunmasız kadın ve çocukların öldürüldüğünü ve bu durumdan bir asker olarak rahatsızlık duyduğunu ifşa etmiştir. Necip Fazıl Kısakürek’te (2007) “*Son Devrin Din Mazlumları*” adlı eserinde Dersim olaylarında kadına yönelik şiddeti şu örneklerle ifşa etmektedir. Olayları “*Müslümanların öldüğü facia*” diye değerlendirdiği kitabının bir yerinde ölenlerin “*çocuk, genç, ihtiyar, kız, kadın, hasta, alil Müslümanlar*” (s.167) oldukları yorumunu yapar. Başka bir yerde “*Mazgirt taraflarında 20 kadar çocuğun saklandıkları derenin kıyısında kurşunlandıklarını*” (s.170) açıklarken “*Hozatlı Yusuf Cemil adlı bir adamın köyünden bahsederek bu köyden yaklaşık 200 kadın ve çocuk öldürtülmüş ve bunların cesetleri buğday sapları üzerinde yakılmıştır*” (s.168) açıklamasını yapmaktadır ve devamında “*Hozatlı Kasım adlı bir mütahidin evinin basıldığını, eşi Şirin Hatun ile dört çocuğunun öldürülerek, epey miktarda para, ziynet ve eşyanın yağma edildiğini*” (s.169) ifade etmektedir. Kısakürek kitabın ilerleyen bölümlerinde “*Yaklaşık 100 kadın ve çocuğun süngülendiğini, öldürülen kadınlardan birinin gebe olduğunu*” (s.270) ifade ettikten sonra bir başka yerde “*yaz tatilini memleketi Dersim’de geçiren Trakya’da görevli bir öğretmenin eşi ve çocuklarıyla birlikte öldürülmesinden*” bahseder (s.170). Kısakürek yaptığı açıklamalarla o dönemlerde bırakın yazmayı, konuşulması dahi yasak ve suç olan Dersim olaylarında kadına yönelik şiddeti apaçık ifşa etmiştir. Kısakürek’in, “*resmi ideolojiyi açık ya da gizli bir biçimde meşrulaştırmaya çalışan görüş ve ürünleri aşan bir aydın tavrı*” gösterdiği görülmektedir (Demir, 2015: 62).

İhsan Sabri Çağlayangil çeşitli vesilelerle paylaştığı anılarında Dersim 1938 olaylarında mağaralara gizlenmiş sivillere karşı tahrip gücü yüksek bomba ve zehirli gaz kullanıldığını açıklamıştır. 21. 07. 1938 ve 283 sayılı telgrafta Tunceli vali ve komutanı A. Alpdoğan’ın başvekalete yolladığı sekiz sayfalık raporun dördüncü sayfasında “*küçük bir mağarada 70, diğer bir mağarada da 146 kişinin öldürüldüğü*” ifade edilmiş, 22.07.1938 tarih 1341/3100 sayılı iki telgrafta da “*89 ölünün sayıldığı bir mağarada yeni yaptıkları sayımla bu miktarın 220 olduğu*” rapor edilmiştir. İsyancı erkekler küçük gruplara ayrılarak o dağdan öbür dağa çatışırken çocuk, kadın ve yaşlılarını mağaralara gizledikleri düşünüldüğünde

mağara içindeki ölümlerin tamamına yakının siviller olduğu kendiliğinden anlaşılacaktır. Mağaraların içine top atılması, dinamitlenmesi, boğucu ve yakıcı gaz atılması, gazlardan bunalarak dışarı kaçan sivillerin mağara önünde kurşunlanması (Genelkurmay, 1972) Dersim olaylarındaki sivil ölümleri arttırmış, hadiseyi elim ve trajik kılmıştır. Oruçoğlu (1997) mağara içine atılan dinamit, bomba ve gazlar karşısında içerideki sivillerin trajedisini “Dersim” romanında canlı bir üslupla işlemiştir.

Zehirli gazın kullanıldığı bir mağaradan sağ kurtulan ve 2014’te hayatını kaybeden V15 No’ lu kadın, 13 Kasım 2008’de kendisiyle yapılan mülakatta “Mağaranın içinde yüzlerce kişiydik. Zağge denilen bir köyde bir mağaranın etrafını askerler sardılar. Mağara içine zehirli gaz attılar” diye tanıklığını anlatmıştır. Bu hadise 14.08.1938 tarih 14335 sayı ile K. Orbay tarafından başvekalete telgraf ile aynen bildirilmiştir. Başvekil Refik İbrahim Saydam’ın 19.02.1942 tarihinde Fevzi Çakmak’a yazdığı aşağıdaki belgede tanık ifadelerini doğrulamaktadır.

Şekil 1: Döneme Ait Resmi Bir Yazışma

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHXN4AdgQ_AUIBigB#tbm=isch&q=dersim+katliam%C4%B1+atat%C3%BCrk+imzas%C4%B1&imgre=blrm7NETqs7yaM

Belgede, Refik İbrahim Saydam Tunceli'deki tedip ve tenkil harekâtında kullanılan yakıcı ve boğucu gazların toplu sivil ölümlerine yol açtığı gerekçesi ile bir insan olarak utanç duyduğunu ifade edip yasaklanmasını önermiştir.

30.03.1937 tarih 263 sayı ve 845/791 şifre numarası ile Elazığ'dan TC. Dahiliye Vekaleti'ne yollanan aşağıdaki belgede de Ankara'daki Teyyare Alay Komutanlığı'ndan Dersim'de kullanılmak üzere yakıcı ve boğucu gaz istenildiği görülmektedir.

Şekil 2: Teyyare Alay Komutanlığından Gaz İstendiğine Dair Belge.

Arçelik Hıfzı 31.3.1937

T. C. Dahiliye Vekâleti Sesnet Kalemi Müdürlüğü		Geldiği yer	Tlg. No	Tarihi	Şifre Numarası	Gurubu	Açanın adı
		Elâziz	1337	30/3/1937	845/791	1200	S. Erman
Telgrafhaneye verildiği	Tarih	Sa.	Da.	Telgrafhaneye aldığı	Tarih	Sa.	Da.
	30/3/1937	19	35		30/3/1937	24	
Kaleme geldiği	Tarih	Sa.	Da.	Kaleme açıldığı	Tarih	Sa.	Da.
	31/3/1937	7	10		31/3/1937	10	

Dahiliye Vekâletine

Yüksek Bakanlıkta

T. C.
BAŞBAKANLIK
DİPLOMATİK İŞLER MÜDÜRLÜĞÜ

C:27/3/1937 gün ve 263 sayılı yüksek buyruklarına.
I- Teyyare Bölüğü bu gün Elâzize geldi. Çanak kale-
den tertibine emir buyurulmuş olan Jandarmaların Balıkesir'den
bindikleri trenin dün hareket ettiği haberi de alındı. Her sa-
kintilli zamanlarda vazifelerimizi kolaylaştırıcı ve bizleri --
kuvvetlendirici yüksek eli, yardımı yetiştirmekle minnetimizi --
artıran Hükümetimizin kudretli başı siz büyüğümüzün arzı şük-
rana müsarafat ederim.

2- Teyyare Alay Kumandanından yağın ve Millî Mü-
dafaa'dan yakıcı ve boğucu gaz bombaları istedim.

3- Kahmut mintakasında:
A- Kuvvet ve kâatımızın durumunda bir değişik-
lik yoktur. Yakılan köprü yanında yeni bir köprü kuruluyor.
Bir tombazda gönderilerek geçit yerinde çalıştırılıyor.
B- Demenanın büyüklerinden bazıları Kahmut kâ-
koluna gelerek kendilerinin köprüyü yıkma işiyle alâkaları --
olmadıklarını, nefislerini Hükümetin emrine teslim etmek sure-
tiyle imbata çalışıyorlar. ve bazı fail isimlerini bildiriyor-
lar. Vakaların bilfiil faillerinin isimlerini tamamen tesbit
edinceye kadar bu gelenler içinde şüphe ettiklerimiz bulunsa
dahi kendi aralarında ve civar aşiretlerle olan tesanüdü bez-
mak maksadiyle köylerine muvakkaten gönderiyoruz. Demenanın
silâhiyle birlikte gelip eski suğlarından dolayı dehâlet eden-
lerde oldu.

4- Bir seyyar Jandarma Bölüğü ile takviye edilen
Sin karakolunun mevcudu bu gün üç Subay yüz on Erdir. Bu tak-
viye Sin'e vardığı akşam uzaktan, ertesi akşam da orta mesafe-
ateş edildi. Mukabelemiz üzerine mütecasirler çekildiler.

./.

030	10			111	745	19
-----	----	--	--	-----	-----	----

16

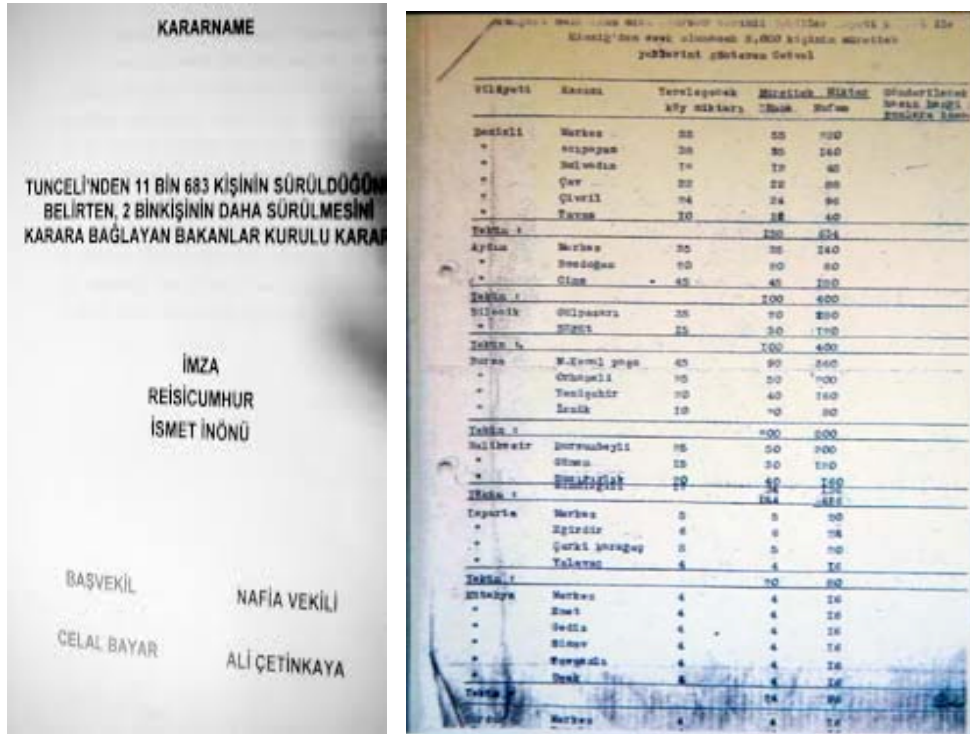
Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHxN4AdgQ_AUIBigB#tbm=isch&q=dersim+katliam%C4%B1+atat%C3%BCrk+imzas%C4%B1&imgcr=Ufn8_nYXb9q1yM:

Bu belgenin 2. maddesinde gazın nereden istendiği, türü ve cinsi belirtilmektedir. Askerlere “Gaz kullanım eğitimi verilmiş, tıpkı mağara aramaları gibi gaz kullanım talimatnameleri dahi vardır. Bunlar broşür şeklinde hazırlanmış, gazların satın alındığına dair evraklar, nakliye evrakları söz konusudur” (Akyürekli, 2014). Bu belgeler ile isyan bölgelerindeki mağara içlerine gizlenmiş çoğunluğu sivillerden oluşan aşiret mensuplarına karşı zehirli gaz kullanıldığı kesinleşmiştir.

Sürgün

Dersim olaylarının önemli aşamalarından biride sürgün öncesi ve sürgün sonrasında yaşanan olaylardır. Görüşme yapılan erkek ve kadın tanıklar sürgüne ayrı ayrı yollandıkları için tutarlı bir sayı verememişlerdir. TBMM’de kurulan Dersim Alt Komisyonu, 14.411 Dersimli’nin sürgün edildiğini tespit etmiştir (Milliyet Gazetesi, 30.04.2012). Aşağıdaki eski tarihli belgeye göre ise 11.683 kişi sürgün edilmiş, ardından bu sayıya 2.000 kişilik yeni bir sürgün listesinin eklenerek Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylandığı kesinleşmiştir.

Şekil 3: Sürgünlere İlişkin Belge

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=Inms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKewiO57SK6abSAhUjOkHXN4AdgQ_AUIBigB#tbn=isch&q=dersim+katliam%C4%B1+belegeleri&imgsrc=c-j8p5tiEN0F8M

Belgelerden dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakanın ise Celal Bayar olduğu anlaşılmaktadır. Kimlerin hangi kasabaya kaç kişi olarak yollanacağı belgelerde önceden tüm ayrıntıları düşünülerek belirlenmiştir (Sılan, 2010).

Sürgüne yollanmadan önce kadınların maruz kaldıklarının yukarıda ifade edildiği üzere Birleşmiş Milletler'in kadına yönelik şiddet olarak tarif ettiği tüm kriterleri karşıladığı ifade edilebilir. Kadınların saçlarından sürüklenerek evlerinden dışarı çıkarılmaları, karşı gelenlerin dipçik ya da sopalarla dövülmeleri, çırılçıplak soyulmaları, saçların kazıtılması vb. şiddet beyanlarında (V2, V3, V5, V8, V13, V14'ün anlatımlarından) bu durum sabittir. 'Dersim'in Kayıp Kızları' adlı belgeselde de tanık ifadeleri bunu ifşa etmektedir. Kadınların tabiri ile askerler iyice kendilerini "keloğlan" yapıyorlardı. Görüşmecilerden 88 yaşında olan V2 No'lu vatandaş "Saçları kesmeden önce çırılçıplak soyuyorlar, kadınların oralarına buralarına dokunuyorlardı" diyerek taciz olduğunu da ifade etmiştir. İnsanlık tarihinde kadının saçı estetik, prestij, rütbe gibi değerler kazanarak özsaygının en temel simgelerinden olmuştur. Kadınların 'keloğlan' yapılması psikolojik şiddetin açık bir örneğidir. Saçları kazınan kadınların incindikleri ve aşağılandıklarına hiç kuşku yoktur.

O dönemde, kadınların yaşadığı mağduriyeti anlamak açısından dönemin gün ışığına çıkmış nadide fotoğraflarından yararlanmak da mümkündür. Aşağıdaki fotoğrafta bu konuda ikna edici ipuçları vardır.

Resim 2: Sürgün Toplama Merkezinde Bir Kadın

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHxN4AdgQ_AUIBigB#tbm=isch&q=dersim+s%C3%BCrg%C3%BCn+listesi&imgc=QQZTrZOrmX9hfM

Fotoğrafta çocuğunu emziren bir kadının emzirme esnasında çekilen fotoğrafı görülmektedir. Çocuk emzirmek tüm kadınlar için mahrem pratiklerin başta gelenlerinden biridir. Dersimli pek çok kadının eşinin yanında dahi çocuğunu emzirmeye utandığı vakia iken askerler tarafından çocuğunu emzirirken

fotoğraflanan bu kadının yüzünden yaşadığı şaşkınlık, korku ve çaresizlik anlaşılabilir. Yine bu fotoğrafta kadının başında yazma olmadığı görülmektedir. Dersim geleneğinde yazma bir örtünme biçimidir ve kadınların başında mutlaka yazma olurdu. Kadınlar eşlerinin kardeş ve babasının yanına dahi yazma takarak çıkarlardı. Yazma, Dersimli kadınların milli ve en geleneksel kıyafet parçalarından biriydi. Sürgün toplama merkezinde bekletilen bu kadının yazmasının çıkartıldığı görülmekte ve anlaşılmaktadır. İleride, yazmanın yerini şapka alacaktır. Zaten “Cumhuriyet’in Dersim ıslahat raporlarında “yöre insanının cahilliğe battığı, onları medenileştirmek/modernleştirmek için operasyonların yapıldığı” savunuluyordu. 86 yaşındaki V5, “*Dersimli kadınların geleneksel kıyafetlerini çıkartıp, zorla mini etekler giydiliyor, kafalarına şapka takıyorlardı*” diyerek yüzeyde batılılaşma gerçekte zoraki batılılaştırma ve kültürel bir soykırım yapıldığı anlaşılmaktadır. Aşağıdaki fotoğrafta esir alınan kadın ve çocukların akıbetleri de aynı olacaktır. Fotoğrafta kuru toprak üzerine yayılan “seriklerin”, çıplak ayaklı, üst başları dağılmış, perişan haldeki görünüşleri ile iyi muamale görmedikleri anlaşılmaktadır.

Resim 3: Olaylarda Ele Geçen Kadın ve Çocuklar

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=lnms&tbn=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHXN4AdgQ_AUIBigB#tbn=isch&q=dersim+s%C3%BCrg%C3%BCn+listesi&imgre=9uWBXIEsM0vCXM

Tamamı kadın ve çocuklardan oluşan bu fotoğrafta askerlerin silahlarını havaya kaldırarak hatıra fotoğrafı çektikleri, kadın ve çocukların zafer nesnesi olarak kullanıldıkları görülmektedir. Bu fotoğrafları çeken askerlerin fotoğrafların arkasına “*aşiret mensuplarının tamamı imha edildi*”, *mağaralardan çıkartılan Dersimliler*” şeklinde notlar yazıp Genelkurmay ve Meclise yolladıkları kesinlik kazanmıştır. Fotoğrafta isyan bölgelerinde yakalanan bu kadın ve çocukların imha mı edildiği yoksa sürgüne mi yollandığı kesin şekilde bilinmemektedir.

Zorla Evlatlık Alınma/Zorla Eğitime Tabi Tutulma

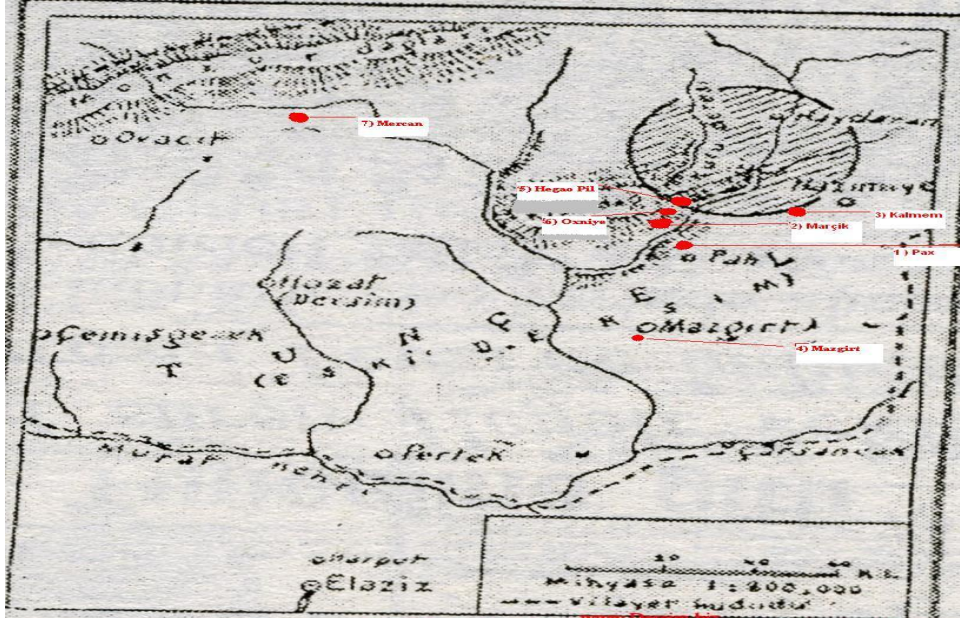
JUK (Jandarma Umum Komutanlığı) raporlarında küçük kızların ailelerinden alınıp subaylar tarafından Türk ve Sünni kültürüne göre yetiştirilmesinin askeri harekâtın stratejik hamlelerinden biri olduğu anlaşılmaktadır. V4, V8, V10, V15 “kız çocuklarını evlatlık olarak yanlarına aldılar” derken tanıklarla yapılan “Dersimin Kayıp Kızları” adlı belgeselde “Ben 13 yaşlarındaydım. Her şeyi bugün gibi hatırlıyorum. Subaylar güzel kız çocukları almak istiyorlardı. Kız kardeşim çok güzeldi. Bir subay kız kardeşimi annemden zorla almak istedi. Annem vermedi. Pertek köprüsüne geldiğimizde orada mola verildi. Aynı subay tekrar geldi ve annemden zorla aldı” diyerek güzel kız çocuklarının evlatlık alındığını ifade etmiştir. Evlatlık alma yetkisi erlere değil subaylara verilmiştir. Dersim harekâtında 310 subay görev almıştır (JUK Raporu). Bu da onlarca kızın rütbeliler tarafından evlatlık olarak alındığını göstermeye güçlü bir delildir. Evlatlık alınan çocukların ise, gittikleri evlerde fiziksel, duygusal, sözel şiddete maruz kaldıkları tanık ifadelerinden kesinlik kazanmıştır (Dersimin Kayıp Kızları belgeseli). Yine aynı belgeselde bu kızların hizmetçi olarak kullanıldıkları, aile kütüğüne ve mirasa dahil edilmedikleri, onlara kendi soyadlarının verilmediği, yemek kaplarının ayrı tutulduğu, yer yer cinsel tacize maruz kaldıkları, ev sahiplerinin kendi kızlarını normal okula, Dersimli kızları Kur’an kurslarına yolladıkları, zorla namaz kılmayı öğrettikleri, inanç ve kimliklerine hakaret ettikleri anlaşılmaktadır. Bütün subayları aynı kefeye koymak doğru değildir. Onlara öz kızı gibi davranan, tüm isteklerini karşılamak için cansiperane gayret gösteren merhametli subayların olduğu da bir gerçektir (Dersimin Kayıp Kızları belgeseli). Sıdika Avar’ın (2001), “Dağ Çiçeklerim” adlı eserinde Dersim’den zorla getirilen kızların evlere hizmetçilik için yollandığını, hademelerin işlerine yardım etmeye zorlandıkları, hatta Sıdika Avar’ın kendi müdürünün dahi bir kız hizmetçi olarak yanına almak istediği anlatılmaktadır. Avar’ın (2011) söz konusu eserinde Dersimli kız çocuklarının köylerden toplanırken yaşanan askeri şiddet örnekleri de görülebilmektedir: “Alaca karanlıkta çantamız elimizde jandarma ile gittik, kapı kapı dolaştık. Kimse bizi misafir etmek istemedi. Hiçbirinin ağası evde yoktu.(...) Erkeği olmayan evlere zorla girilmemesi için jandarmaya emir verilmişti. Jandarma küfür ediyor, bazı kapıları tekrar çalıyordu”. Avar, kız çocuklarının asker toplanır gibi toplanmasına karşı çıkarak bu görevi kendisi yumuşak bir dil ile yapma görevini üzerine almıştır. İsyarla ilgili olayların yaşandığı köylerden kız çocukları bazen ikna ile, bazen korku ile bazen de zorla ailelerinden alınarak yatılı bölge okullarına kaydedilmişlerdir. Ailelerinden alınan kızların yatılı okullardaki ilk günleri insanı hayrette bırakan travmalarla doludur. Avar’ın tüm iyi niyetlerine, bütün fedakârlıklarına, bütün cansiperane çalışmalarına karşılık yaptıkları kadına yönelik şiddetin bir biçimidir (Hür, 2009).

Cinsel Şiddet

Dersim’de 1938 yılında askeri şiddetin kadınlara yönelik bir diğer uygulaması da cinsel şiddet olmuştur. Olaylar sırasında vuku bulan cinsel şiddet vakalarının sistematik olmayıp münferit vakalar biçiminde gerçekleştiğine kuşku

yoktur. Bu araştırmada 6 farklı noktada cinsel şiddet vakasına rastlanmıştır. Harita üzerinde bu noktalar şöyle gösterilmiştir.

Harita 1: Tunceli Bölgesini Gösteren Döneme Ait Bir Harita

Kaynak: https://yandex.com.tr/gorsel/search?p=2&text=eski%20dersim%20tunceli%20haritas%C4%B1&img_url=http%3A%2F%2Fwww.erikli.net%2Fkembaliye%2Fimages%2F01_Resimler%2F05_Kemaliye_Haritalar%2Fhar1.jpg&pos=108&rt=simage

Haritada sağdan sola: 1) Pax 2) Marçık 3) Kalmem 4) Mazgirt 5) Hegao Pil 6) Oxniye 7) Mercan.

Görüşmecilerden V7 “biz suyun [Marçık çayı’ndan söz ediyor] bu tarafındaydık asker karşıımızdaydı. Kadınları ormana götürüp tecavüz ettiler” diye kendi tanıklığını anlatmış, bir başka tanık olan V6 “Hegao Pil köyünde bir kadını eve kapatılıp tecavüz edildiğinden” bahsetmiş, başka bir tanık olan V8 “Kutudere’deki katliamdan kurtulan bir kadın Sogayık köyündeki pirinin evine gidiyor. Pir korkudan kadını Pax karakolundaki askeri birliğe teslim ediyor. O gece tecavüz ettikleri kadını çocuğu ile beraber Sinan kaleden aşağı atıyorlar” diyor. Bu olay 29.11.2011 tarihli Yenişafak gazetesinde de tanık beyanları ile doğrulanmıştır. V12 ise, Oxniye köyünde cinsel şiddete yeltenen Necip adındaki bir askerin, mağdur kadının yakınlarıncı öldürüldüğü, bunun üzerine ailenin tüm fertleri ile beraber esir alınan 40-50 civarında sivil köylünün kurşuna dizildiğini anlatmıştır⁴. Bu vaka ordu müfettişi Kazım Orbay tarafından Başvekil Celal Bayar’a 15.08.1938 tarihinde telgraf olarak yollanmış olup Başbakanlık

⁴ Bu vaka hem B. Menteş adlı tanığın ses kaydı hem de arşiv belgeleriyle de kanıtlanmıştır. Bakınız: (Gomemis.com, 07.07.2015).

Cumhuriyet Arşivi'nde aynen mevcuttur. Telgraf'ın yollandığı ilk merkez Hozat olup, 15.08.1938 tarih 378 sayı ile kayıt edilmiştir. V11, Tunceli Nazımiye ilçesi Qalmem deresinde toplu imha edilen yere uzak olmayan bir ormanlık alanda bir kadının çıplak şekilde ağaca bağlanmış halde bulunduğunu ve kadının cinsel şiddete uğradığını ifade etmiştir. Köksal (2001: 125) "*Dırban Tarihi*" adlı eserinde Tunceli'nin bir ilçesi olan Mazgirt mal müdürlüğünde çalışan Yusuf Efendi adlı dindar bir memurun Mazgirt'in "Göl bağı" mıntikasında Alan aşireti ağalarının kadın ve kızlarına kocalarının gözleri önünde tecavüz ettiklerine dair tanıklığını aktarmıştır. V9'un anlatımlarında ise Ovacık Mercan bölgesinde de benzer bir vaka yaşandığı ifade edilmiştir. TRT Yakın Takip programında belgesel yapımcısı Özgür Fındık benzer bir vakanın Hozat Alayı'nda yaşandığını aktarmıştır.

Kadınların cinsel şiddetten korunmak için başvurdukları yöntemler var mıydı? Bu sorunun cevabı tanık anlatımlarına göre evettir. Bu önlemlerin a) vücutlarına çamur, gübre sürme b) cinsel şiddete uğrama ihtimaline karşı yanlarında bıçak taşıma c) ip ile intihar etme d) uçurumdan atlayarak intihar etme şeklinde olduğu anlaşılmıştır (V2, V5, V7, V12, V13, V15'in anlatımlarından). Sonuç olarak tüm bu belge ve bilgiler Dersim 1938 Olayları'nda değişik mekân ve zamanlarda bazı askerler tarafından cinsel şiddete uğramış kadınların olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

İsyan, iç savaş, savaş dönemlerinde askerler tarafından kadınlara yönelik şiddet tarih boyunca var olmuş bir olgudur. Antik Yunanlılardan Romalılar'a Avrupa'dan Asya'ya kadar pek çok yerde yaş farkı gözetmeksizin kadınlar esir alınmış, köleleştirilmiş, istemedikleri şeyleri yapmaya zorlanmış, fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddetin her türlü yıkıcılığını ayrı ayrı yaşamışlardır. Militarist şiddet karşısında kadınlar, toplumdaki statüleri ve cinsiyetleri yüzünden travmatik etki ve sonuçlarla karşı karşıya kalmış, büyük bedeller ödemişlerdir (Buz, 2007; Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2011: 2).

Feminist bakış açısına göre, militarizm kışkırtılmış eril bir akıl ve ideolojinin ürünüdür. Militarizm, erkek merkezli, eşitsizlikçi, güce dayalı ve hiyerarşik bir yapı olduğu kadar cinsiyetçidir de. "Militarizm, cinsiyet ayrımını derinleştirmektedir, çünkü savaş, erkeğin otoritesini artırarak kadınlık ve erkeklik arasındaki mesafeyi abartmaktadır. Bir eril uğraş alanı olan savaş, kadını mağdur haline getirmesinin yanında; savaşı meşrulaştırmak için geliştirilen maskülen bir dil ile, varolan toplumsal cinsiyet eşitsizliğini daha da derinleştirir" (Arman ve Şerbetçi, 2012: 67). Enloe'nin (2006) ifade ettiği gibi militerleşme, kadınlığın ve erkekliğin anlamlarını manipüle eden manevralar ile erkekliğe ayrıcalıklar tanır, avantajlarla konumunu güçlendirir. "Militarizm, 'erkekliği' öğreten bir eğitmendir. Militarizm, zamanı hızlandıran, çocukça oyunların yerine şehitlik, vatanperverlik ve kahramanlık oyununu getirerek bu sayede erkekliği güçlendirir, çocukları 'erkek' yapar" (Benjamin, 1995: 109). "*Militarist erkeklik, askeriyeden topluma tüm,*

yaşam alanında cinsiyet ayrımcılığı temelinde kendisini var eder. Erkekliğin inşası bu anlamda kadın düşmanlığı üzerine kuruludur. Gündelik yaşamdaki söylem ve pratiklerden başlayarak erkek, kadın üzerindeki iktidarını her seferinde yeniden üretmeye çalışarak kendisini var etmeye çalışır. Tüm küfürler kadın bedeni üzerinden dolayımlanır ve bunlar erkeğin gerçek yaşamdaki iktidarsızlığının üzerini örtmesine yardımcı olur. Erkek, küfürü kadın bedeni üzerinden dolayımlayarak aslında kendi ezilmişliğinin, iğdiş edilmişliğinin acısını güçlü iktidardan değil, güçsüz kadından çıkarmayı amaçlar" (Çoban, tarihsiz: 9). Tam da bu nedenle savaşlarda yaş farkı gözetilmeksizin kadınlar, fiziksel-duygusal, cinsel işkenceler, taciz, tecavüz, fahişeliğe zorlanma biçiminde militarist erkeklik suçları ile sistemli saldırıların hedefi haline getirilmişlerdir. Pek çok savaşta "kadınlar, aile üyeleri ile cinsel ilişkiye veya diğer cinsel eylemlere zorlanma, cinsel açıdan kötürüm bırakma, cinsel açıdan aşağılama, kadının üreme organları veya cinsel organlarında tıbbi deneyler yapma, çocuk düşürmeye zorlama, rahmin sterilizasyonuna zorlama, kısırlaştırma ve fahişeliğe zorlanmak, göç, sağlıksız yaşam koşulları, sıhhi olmayan şartlarda doğum yapmak, kötü beslenme gibi çeşitli ve çok farklı boyutlarda işkencelere maruz kalmışlar, hatta hamile olanların pek çoğu, doğurup sonra da kendi çocuklarını öldürmeye dahi zorlanmışlardır" (Clark'tan akt. Akgül; 2013: 108). Ataerkil toplum düzeni kurulduğundan beri yaşanan savaşlarda galip taraf, yenilen tarafın kadınlarını "düşmandan ele geçirilen bir ganimet" olarak şeyeştirmiş, tecavüz, taciz, evlatlık alma, kuma edinme, fuhuşa zorlama gibi insanlık dışı suçları "kazanmanın getirdiği meşru bir erkeklik hakkı" olarak askerlere öğretmiştir.

Türkiye'de erken Cumhuriyet Dönemindeki isyanları bastırmakla görevli bazı askerlerin militer erkeklik suçlarını işledikleri reddedilemez bir gerçektir. Bu suçlar resmi tarih yazıcılığında her ne kadar gizlenmiş, inkâr edilmişse de gerçek öyle değildir. Resmi tarih yazıcılığının eksik bıraktığı ya da ihmal ettiği bu insani boyutu, derinlemesine görüşmelerin yapıldığı sözlü tarih çalışmaları ile dönemin tanıklarından dinlemek mümkündür. Bu makalede, erken Cumhuriyet Dönemi'nde vuku bulan Dersim Olayları'nda militer erkeklik suçunu işleyen askerler olduğuna dair bilgi ve belgeler ortaya konulmuştur. Meydana gelen bu olayları operasyonda görevli askerlerin hepsine mal etmek doğru değildir ve haksızlık olacaktır. "Erzurum Kolordu Kumandanı Tefrik Paşa adında bir subay sivillere yapılan askeri şiddeti adil ve insani bulmayarak eleştirmiş bunun sonucunda hemen Ankara'ya çağrılarak, ifadesi alınmıştır. Yine Binbaşı rütbesinde görevli başka bir subay çoğunluğu çocuk ve kadınlardan oluşan esir sivillere karşı yapılan askeri şiddeti dürbünden izlerken dayanamayarak bayılmış, yaşadığı travmaya bağlı olarak cephe gerisine çekilmiştir" (Dersimi, 2014). Bu örneklerle karşın emirlerin dışına çıkmış askerlerin varlığı da bir gerçektir. "Tarihi öğrenemeyenler, onu tekrar yaşamak zorunda kalırlar" sözünde anlatıldığı gibi tarih içinde yaşananlardan dersler çıkararak militarizmin erkek doğası ile kadın kurbanlar arasındaki yıkıcı bağlantıyı kurarak, önleyici ve koruyucu araçlar geliştirmek önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Ç. (2013). Milliyetçi söylemin her dem ‘poinesi’: Savaş tecavüzleri. *Alternatif Politika*. 5 (1): 91-113.
- Akyürekli, M. (2011). *Dersim Kürt tedibi 1937-38*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Akyürekli, M. (2014). <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1013740-zehirli-gaz-almanyadan-once-dersimde-kullanildi> (Erişim 10.11.2015).
- Arslan, Y. (2012). Yerel ve sözlü tarih algısının ortaöğretim öğrencileri üzerindeki yansımaları (Tunceli merkez örneği). *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Arman, M. N. ve Şerbetçi, D. (2012). Postkolonyal feminist teoride milliyetçilik, militarizm ve savaş karşılığı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (3): 65-83.
- Atman, Ü. C. (2003). Kadına yönelik şiddet: Cinsel taciz/ Irza geçme. *Sted Dergisi*, 12 (9): 333-335.
- Avar, S. (2011). *Dağ çiçeklerim*. Ankara: Berikan Yayınları.
- Batur, M. (1985). *Anılar ve görüşler*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1990). *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim jenosidi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Benjamin, W. (1995). “*Alman faşizminin kuramları*” içerisinde estetize edilmiş yaşam. Çev., Ü. Oskay, İstanbul: Der Yayınları.
- Bulut, F. (1991). *Belgelerle Dersim raporları*. İstanbul: Yön Yayınları.
- Buz, S. (2007). Kadın ve göç ilişkisi: Sığınan ve sığınmacı kadınlar örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bruinessen, M. V. (2002). *Kürdistan üzerine yazılar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Birleşmiş Milletler (1993). *The convention on the elimination of all forms of discrimination against women*, A/RES/48/104. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>, (02.06.2016).
- Can, F. (2011): *Savaşın mağduru kadınlar*. <http://www.insanhaber.com/insan-ozel/savas-in-magduru-kadinlar-h9881.html> (Erişim 12.01.2015).
- Çağlayangil, İ. S. (2007) *Kader bizi una değil üne itti. Çağlayangil’in anıları*. İstanbul: Bilgi Yayınları.

Çoban, B. (tarihsiz). Gösteri iktidarı ve militarist erkeklik. http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/34945548/gosteri_iktidari_ve_militarist_erkeklik.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJ56TQJRTWSMTNPEA&Expires=1465221962&Signature=9i3Igv53mLpHq%2Frcr0v0pXdVIIk%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DGosteri_Iktidari_ve_Militarist_Erkeklik.pdf, (01.06.2016).

Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2011). *Göç ve sosyal dışlanma. Türkiye'de yabancı göçmen kadınlar*. Ankara: Efil Yayınları.

Demir, F. (2015). Necip Fazıl'ın perspektifinden Dersim 1938 olayları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3 (14): 52-63.

Dersimi, N. (2014). *Kürdistan tarihinde Dersim*. İstanbul: Dam Yayınları.

Enloe, C. (2006). Manevralar - Kadın yaşamının militarize edilmesine yönelik uluslararası politikalar. Çev.: S. Çağlayan. İstanbul: İletişim Yayınları.

Erdilek, N. (2006). Türkiye'de göç araştırmalarında sözlü tarih metodu. İlyasoğlu, A. ve Kayacan, G. (Ed.), *Kuşaklar Deneyimler Tanıklıklar. Türkiye'de Sözlü Tarih Çalışmaları Konferansı (26-27 Eylül 2003): İçinde 79-85*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Fırat, M. Ş. (1983). *Doğu illeri ve Varto tarihi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. (İlk baskı: 1948).

Gezik, E. (2000). *Alevi Kürtler*. Ankara: Kalan Yayınları.

Gomemis.com (07.07.2015). "Yusufan Oxni Katliamı". <http://www.gomemis.com/portal/haberdetay.asp?ID=347>, (23.01.2015).

Gögen, S. (2011). Bir savaş silahı olarak kadına yönelik cinsel şiddetin sağlık üzerine etkileri: Bosna Savaşı örneği. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 10 (1): 119-126.

Hür, A. (2014). *Erkek, savaş ve tecavüz: Ayrılmaz üçlü*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse_hur/erkek_savas_ve_tecavuz_ayrilmaz_uc_lu-1213861, (21.11.2015).

Hür, A. (2009). *Avar, ne olur kızımı götürme*. <http://arsiv.taraf.com.tr/yazilar/ayse-hur/avar-ne-olur-kizimi-goturme/7767/>, (21.11.2015).

Kalman, M. (1995). *Belge ve tanıklarıyla Dersim direnişleri*. İstanbul: Nüjen Yayınları.

Köksal, Y. (2001). *Dırban tarihi*. (Yayınevi yok).

Kısakürek, N. F. (2007). *Son devrin din mazlumları*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

JUK Raporu: T.C. Dâhiliye Vekâleti Jandarma Umum Kumandanlığı III. şube I. kısım 55058 sayılı *Dersim raporu*.

Milliyet Gazetesi (30.04.2012). “İşte Dersim Sürgün Listesi”. <http://www.milliyet.com.tr/iste-dersim-surgun-listesi/gundem/gundemdetay/30.04.2012/1534295/default.htm>, (23.01.2015).

Niarchos, C. N. (2006). Women, war and rape: challenge facing the tribunal for the former Yugoslavia. B. B. Lockwood, (Ed.), *Women's Rights: A Human Rights Quarterly Reader*: İçinde 649-690. Baltimore: The John Hopkins University Press.

Oruçoğlu, M. (1997). *Dersim*. İstanbul: Babek Yayınları.

Rehn, E. ve, Sirleaf J. E. (2002) *Women, war, peace: the independent experts' assessment on the impact of armed conflict on women and women's role in peace-building*. <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2002/1/women-war-peace-the-independent-experts-assessment-on-the-impact-of-armed-conflict-on-women-and-women-s-role-in-peace-building-progress-of-the-world-s-women-2002-vol-1>, (16.01.2015).

Scanlon, W. (2012). “*Murder and rape rampant in Afghanistan*”. <http://www.rawa.org/temp/runews/2012/08/28/murder-and-rape-rampant-in-afghanistan.html>, (18.01.2015).

Sılan, N. S. (2010). *Doğu Anadolu'da toplumsal mühendislik, Dersim-Sason*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Şeref Han (1990). *Şerefname Kürt tarihi*. Çev.: M. E. Bozarslan. İstanbul: Hasat Yayınları.

Genelkurmay Harp Daire Başkanlığı (1972). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ayaklanmalar (1924-1938)*. Ankara: Genelkurmay Yayınları.

Uluğ, N. H. (2007). *Tunceli medeniyete açılıyor*. Ankara: Kaynak Yayınları. (İlk basım 1939).

Yenişafak Gazetesi (29.11.2011). “Dersim Katliamının Tanıkları Anlatıyor”. <http://www.haber7.com/guncel/haber/809620-dersim-katliaminin-taniklari-anlatiyor>.

Yeşiltuna, S. (2012). *Devletin Dersim arşivi*. İstanbul: İleri Yayınları.

Yıldırım, M. (2012). Desimlu Aşireti'nden Dersim sancağına. *Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (1): 23-37.

Yılmaz, N. (2003). Toplumsal değişme ve kentleşme sürecinde Alevilik. Reşadiye- İkitelli örneği. *Yayımlanmamış Doktora Tezi*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Belgeseller

Özgür Fındık (Yönetmen). *Kara vagon* (Belgesel).
<http://www.youtube.com/watch?v=H41v2XC1rU0>, (28.12.2014).

Nezahat Gündoğan (Yönetmen). *İki tutam saç: Dersimin kayıp kızları* (Belgesel).
<http://www.youtube.com/watch?v=75Wn2yudc-E>, (28.12.2014).

Sözlü Tanıklar

- V1: 86 yaşında, Erkek, Tunceli
V2: 83 yaşında, Kadın, Hozat
V3: 95 yaşında, Erkek, Hozat.
V4: 89 yaşında, Kadın, Tunceli.
V5: 86 yaşında, Kadın, Nazımiye.
V6: 88 yaşında, Erkek, Tunceli.
V7: 85 yaşında, Erkek, Tunceli.
V8: 87 yaşında, Erkek, Tunceli.
V9: 90 yaşında, Kadın, Tunceli.
V10: 84 yaşında, Kadın, Ovacık.
V11: 87 yaşında, Erkek, Tunceli (Yaşamıyor).
V12: 84 yaşında, Erkek, Tunceli.
V13: 82 yaşında, Erkek, Tunceli (Yaşamıyor)
V14: 81 yaşında, Erkek, Tunceli. (Yaşamıyor)
V15: 86 yaşında, Kadın, Tunceli. (Yaşamıyor)

EK 1: Dersim Harekâtı Sırasında Hayatını Kaybedenler ve Sürgüne Yollananların Sayılarına İlişkin Belge

BAŞBAKANLIK CUMHURİYET ARŞİVİ

Tunceli Kanununun tatbikinden bu güne kadar dersim mntakasında yapılan hareketlerde öldürülen insan ve silah miktarı ile sayılarına gösterilmiştir

Y I L	Ekiyadan elde edilen				Silah miktarı	Verilen sayılar	
	Öld.	Yık.	Tezlis	Yok.		Sabit	Hazır
936 Yılında yapılan harekâttâ					788		
937 " " " "	262	36	928	1226	4263	30	51
938 " " " "	13160	2167	821	16088	844	122	281
939 " " " "	384	824	2867	4075	222	47	662
Y E K Ū N .	13806	2967	4616	21389	6117	199	354

1- II. Tes. 939

937 yılında Tunceli ile ilgili olan vilayetten elde edilen silah miktarı aşağıdaki gibidir:

Adet	
Erzincan	2845
Elazığ	703
Erzurum	935
Sivas	4122
Malatya	21
Yekûn	8626

030 10 11 751 30

Kaynak: Yeşiltuna, S. (2012). *Devletin Dersim arşivi*. İstanbul: İleri Yayınları, s. 924.

KARARNAME

TUNCELİ'NDEN 11 BİN 683 KİŞİNİN SÜRÜLDÜĞÜNÜ BELİRTEN, 2 BİN KİŞİNİN DAHA SÜRÜLMESİNİ KARARA BAĞLAYAN BAKANLAR KURULU KARARI

İMZA
REİSİCUMHUR
İSMET İNÖNÜ

BASVEKİL
CELAL BAYAR

NAFİA VEKİLİ
ALİ ÇETİNKAYA

Kaynak: https://www.google.com.tr/search?q=dersim+katliam%C4%B1&biw=1536&bih=768&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKEwiO57SK6abSAhUjOJoKHXN4AdgQ_AUIBigB#tbm=isch&q=dersim+katliam%C4%B1+belegeleri&imgc=c-j8p5tiEN0F8M

EK 2: Dersim Harekâtı Sırasında Fiziksel Şiddetin Gerçekleştiği Merkezleri Gösteren Tablo

1. Sorpiyan (Çemişgezek)	2. Katır Çukuru (Çemişgezek)	3. Peymunut Deresi (Çemişgezek)
4. Deré İn (Hozat)	5. Koe Sınceqe (Hozat)	6. Lolan Taner (Hozat Çaytaşı)
7. Deré Qeremuqe (Hozat)	8. Axpar (Hozat Türktaner)	9. Sırtıké (Hozat)
10. Karaca Köyü (Hozat)	11. Dere İne (Hozat)	12. Bozan Köyü (Hozat)
13. Ergani (Hozat)	14. Kırnige (Hozat)	15. Tanere Lola (Hozat)
16. Çete-Çırrıke Kilise (Hozat)	17. Mezra Doyrecama (Hozat)	18. Yarme Kayışoğlu (Hozat)
19. Ali Boğaz Kurt tepe Mağarası (Hozat)	20. Azunik (Hozat)	21. Egenik (Hozat)
22. Seğedik (Hozat)	23. Kemere Phani (Kilise Hozat)	24. Deré Meyitan (Kilise Hozat)
25. Bargini (Hozat)	26. Masumu Pak Dewa Quresu (Nazımiye)	27. Dere Khal Mem (Nazımiye)
28. Cırnune Besk (Nazımiye Dereova)	29. Deré Harşı (Nazımiye)	30. Dere Ramazani (Nazımiye)
31. Pulle Seter (Nazımiye)	32. Pulle Fato (Nazımiye)	33. Koe Gerise (Nazımiye)
34. Dere Qıl (Nazımiye)	35. Mazgirt Merkez	36. Kerte Mazgert (Mazgirt)
37. Gavur Bağı (Mazgirt)	38. Şorda Aktoprak Deresi (Mazgirt)	39. Merge Keşisu (Mazgirt)
40. Çala Nızamo (Mercan)	41. Mercan göller deresi vadisi	42. Deré Laç (Merkez)
43. Xotare Çe Abaş (Merkez)	44. Venk-Halvori (Merkez)	45. Çemçeli Köyü (Dersim Merkez)
46. Zımex (Çıgırlı) Köyü Hopike bölgesi (Dersim Merkez)	47. Rabat mezrası (Dersim Merkez)	48. Dere Zağgey (Dersim Merkez)
49. Deré Gablosa (Merkez)	50. Deré Keher Halvori (Merkez)	51. Hopıqe (Dersim Merkez)
52. Koo Sur (Dersim Merkez)	53. Kemara Çile (Dersim Merkez)	54. Şıxomera (Dersim Merkez)
55. İneye Dızdo (Dersim Merkez)	56. Sin (Merkez)	57. Hopıqe-Zimek (Merkez)
58. Gola Ceto (Dersim Merkez)	59. Kemere Çile (Pax Köprüsü)	60. Hineye Dızdu (Merkez Pınar)
61. Hopik (Merkez Batman)	62. Kemere Arey (Halvori)	63. Kemere Klancoku (Elmalı Merkez)
64. Qurcu (Merkez Harçık)	65. Kür Tepesi (Haydaran)	66. Tevnasi (Alacık)
67. Saar Düzü (Marçık)	68. Sakak (Merkez Altınyüzük)	69. Eğrikavak köyü (Qalko)
70. Deré Xami bölgesi	71. Kemera Avduké (Karaoğlan)	72. Çala Murdiké (Ovacık)
73. Tümé Qol-Ayyıldız (Ovacık)	74. Dere Harami (Ovacık)	75. Gola Lerji (Ovacık Buzlutepe)
76. Pullé Çeqero (Ovacık)	77. Lona Palağine-Sultan Baba Dağı (Ovacık)	78. Cala Qıckehko-Dere-Semiko (Ovacık)
79. Mığara Alté-İksor (Ovacık)	80. Dere laçino-Bırdo- (Ovacık)	81. Gema Hono (Ovacık)
82. Gola Hüseneağay (Ovacık)	83. Merga Çeqere (Ovacık)	84. Avşeker (Pertek)
85. Baleşer (Pertek)	86. Salörde (Pülümür)	87. Dere Pulemuriye (Pülümür)
88. Pardi (Pülümür)	89. Soxariye (Pülümür)	90. Thojiqe (Pülümür)
91. Tasniye (Pülümür)	92. Xotaré (Pülümür)	93. Saldag (Pülümür)
94. Tojinge Dere Xor (Pülümür)	95. Deré Areye Ziya Çe Derguli (Pülümür)	96. Akdik Köyü ve Mezrası (Pülümür)
97. Zini Gedıği (Erzincan)	98. Sorpyan (Yolkonak)	99. Areye Ali Begu (Dinar)
100. Tağar Çayı (Aliboğazi)	101. Deşt (Geviksuyu)	102. Pulle Fate (Sinan Marçık)
103. Koe Sur (Kırmızı Dağ Demanan)	104. Cala Hero (Uzun Tarla)	105. Deré Zuğuri (Merkez Teşnik)
106. Xec (Demirkapı)	107. Cıxek (Çiçekli)	108. Dere Gundış (Merkez Kıl köyü)

Kaynak: Dersim 37-38 Ortak Bellek Platformu. “1937-38 Dersim Katliam Yerleri”, <http://www.dersim37-38.org/1937-38-dersim-katliam-yerleri/>, (13.01.2015).